

BIULETYN PRZEWODNICKI

114/2017

ODDZIAŁ KUJAWSKI PTTK WŁOCŁAWEK

MUZEUM ODDZIAŁU KUJAWSKIEGO POLSKIEGO TOWARZYSTWA KRAJOZNAWCZEGO WE WŁOCŁAWKU W LATACH 1909 – 1949

Oddział Kujawski Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego we Włocławku już na pierwszym posiedzeniu 10 maja 1908 roku powołał sekcję muzealną¹, a jej organizację i prowadzenie powierzył Felicji Olszewskiej. Na kolejnym posiedzeniu Zarządu Oddziału 2 czerwca 1908 roku podjęto uchwałę o utworzeniu muzeum, którego celem było gromadzenie pamiątek przeszłości i poznawanie tradycji regionu Kujaw².

Zaczątkiem Muzeum Kujawskiego stały się eksponaty przekazane przez byłe Muzeum Szkolne, Polska Macierz Szkolna oraz zbiory etnograficzne przekazane przez Aleksandra Korotkiewicza, a pozyskiwane w czasie podróży po Europie, Bliskim Wschodzie i Afryce w 1905 roku.³

W pierwszym okresie działalności sekcji muzealnej opracowano odezwę do mieszkańców Kujaw oraz dwie odezwy do ziemianek i nauczycielstwa regionu, prosząc o poparcie i przekazywanie zabytków z różnych dziedzin życia ludzi w przeszłości.

Idea utworzenia Muzeum Kujawskiego spotkała się z szerokim uznaniem i poparciem wśród społeczeństwa Włocławka i regionu Kujaw. Dobitym tego dowodem były napływające liczne dary i depozyty wzbogacające zbiory muzeum. Sprawozdania z akcji zbierania muzealiów publikowała wówczas „Gazeta Kujawska”. Działacze Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego we Włocławku podjęli również działania zmierzające do pozyskiwania muzealiów w terenie mających związek z kulturą ludową Kujaw i historią regionu.

Troska o wykreowanie Muzeum Kujawskiego jako trwałej instytucji w mieście była najważniejszym zadaniem Oddziału Kujawskiego PTK. W dniu 24 stycznia 1909 roku została podjęta uchwała, że w przypadku rozwiązania Oddziału jego majątek „ma zostać przekazany Towarzystwu Naukowemu w Warszawie, a zbiory muzealne pozostawione społeczeństwu włocławskiemu”⁴.

Po intensywnych przygotowaniach i zgromadzeniu odpowiedniej liczby artefaktów z różnych dziedzin życia miasta i regionu miało miejsce uroczyste otwarcie muzeum,

¹ H. Gnato wska, *Kronika 50- lecia Oddziału Kujawskiego PTK – PTTK we Włocławku 1908 – 1958*, b. m. i b r., s. 3 – 4.

² B. Zi ółk o w s k i, *Oddział Kujawski PTK w latach 1908 – 1949*, (w:) *100 lat Oddziału Kujawskiego PTK/PTTK we Włocławku 1908 – 2008*, Włocławek 2008, s. 17

³ B. Zi ółk o w s k i, *op.cit.*, s. 17.

⁴ H. Gnato wska, *op. cit.*, s. 94

przy czym udostępnienie zbiorów nastąpiło w dniu 14 marca 1909 roku. W uroczystości udział wzięli liczni miłośnicy krajoznawstwa oraz przedstawiciele oddziałów PTK w kraju⁵. Wystawa była dostępna w czwartki i niedziele, a dyżury pełnili wówczas członkowie Oddziału Kujawskiego PTK⁶.

W zachowanej księdze pamiątkowej Muzeum Kujawskiego PTK umieszczone są wpisy uczestników tego doniosłego wydarzenia, wyrażające opinie, życzenia i wrażenia. Oto niektóre z nich:

- „Niech zbiory zabytków przeszłości będą podwaliną przyszłości naszej” – St. D.*
„Muzeum to nasz grobowiec narodowy, do którego każdy przechodzień ze czcią i uszanowaniem wstępować powinien” – Cyprian Apanowicz
„Z serdecznym uznaniem dla pracy Oddziału składam życzenie dalszej pomysłowości” – Aleksander Janowski
„Dobrymi chęciami i wspólną siłą wiele zdziałać można” – Bronisława Sobolewska
„Gdy duch jeden i jedna praca nas kojarzy. Szczęść Boże! – życzę – skoro Spობobność się darzy Muzeum niech wzrasta, niechaj się rozwija. Twórcom cześć i hołd składam – Traczyński Władysław”.

Zaangażowana postawa działaczy Oddziału Kujawskiego PTK, wspierana przez społeczeństwo przyczyniła się w sposób godny najwyższego uznania do utworzenia i rozwoju tak potrzebnej wówczas placówki.

Otwarcie muzeum stało się okazją do pozyskiwania dalszych zbiorów oraz środków pieniężnych na ich zakup. Społeczeństwo, dzięki odezwom w prasie i osobistym, bezpośrednim kontaktom członków sekcji, chętnie wspierało muzeum, co miało wpływ na jej dalszy rozwój.

Muzeum gromadziło w tym czasie wszystkie przedmioty z przeszłości przekazywane przez darczyńców. Przyjmowano je bez względu na ich wartość i znaczenie. Zaowocowało to w konsekwencji zebraniem wielu muzealiów, które po latach złożyły się na kolekcję obejmującą różne dziedziny życia na Kujawach. W pierwszych latach pracy muzeum wiele dokonano w zakresie kultury ludowej. Muzeum pozyskało wówczas oryginalne wnętrza chaty kujawskiej oraz typowe stroje ludowe, które prezentowane były na wystawie zdobnictwa ludowego przygotowanej na rok 1911 przez Zarząd Główny PTK w Warszawie⁸.

Zabytki przechowywano i eksponowano w gablotach i szafach według istniejących w Muzeum Kujawskim działów: archeologicznego, etnograficznego, przyrodniczego oraz rzemiosła artystycznego i regionalnego⁹.

⁵ Muzealia eksponowane były wówczas w trzech salach w siedzibie Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego przy ulicy Kaliskiej 1 (dom Towarzystwa „Przezorność”) we Włocławku.

⁶ St. Szymanski, *Muzea Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego 1909 – 1950*, Warszawa 1990, s. 86.

⁷ *Księga pamiątkowa*, Archiwum PTTK we Włocławku

⁸ St. Szymanski, op.cit., s. 86.

⁹ Sz. Rajca, *Przewodnik po Muzeum Kujawskim Oddziału Kujawskiego PTK*, Włocławek 1930, s.2

Zbiory muzealne (212 pozycji) zostały wpisane do pierwszej księgi inwentarzowej przez Cypriana Apanowicza, który we wstępie do niej pisał: „ dotąd ofiary przyjmowane są bez kwalifikacji, lecz w przyszłości jest zamiar potworzyć oddziały z uwzględnieniem szczególnie Ziemi Kujawskiej, tak ,żeby Muzeum Włocławskie usprawiedliwiało nazwę » Kujawskie»”¹⁰.

Ważnym wydarzeniem, już dwa lata po otwarciu Muzeum, było zorganizowanie w dniach 14 maja – 15 czerwca 1911 roku wystawy etnograficzno - artystycznej – pierwszej wystawy okresowej. Była ona przedsięwzięciem o dużej skali organizacyjnej i poznawczej. Ukazano wówczas całą spuściznę historyczną Kujaw, najważniejsze osiągnięcia w zakresie kultury ludowej i historii oraz potencjał gospodarczy regionu. Wystawę zorganizowano w oparciu o zbiory własne muzeum, ale w znacznej części uzupełniały ją cenne zabytki z okolicznych dworów oraz prywatnych kolekcji mieszkańców miasta¹¹. Ekspozycja obejmowała dwa bloki zagadnień: krajoznawstwo polskie i sztukę. W pierwszym bloku znalazła się etnografia (ubioiry zdobnictwo, przemysł i sztuka ludowa), archeologia przedhistoryczna oraz zabytki historyczne (mone-ty, broń, rękopisy, druki, ryciny). Drugi blok obejmował sztukę retrospektywną (miejscowe zabytki sztuki), sztukę współczesną (malarstwo, rzeźba, architektura), sztukę stosowaną i krajowy przemysł artystyczny (meble, ceramika, reprodukcje dzieł sztuki, wyroby artystyczne)¹².

Wystawa Etnograficzno – Artystyczna odbiła się głośnym echem w Królestwie Polskim. Odwiedzały ją liczne grupy nie tylko z Włocławka i okolic, ale też spoza Kujaw. Ekspozycja czasowa przyczyniła się do popularyzacji muzeum i stała się okazją do pozyskania kolejnych zbiorów¹³.

Od początku muzeum stało się placówka naukową i oświatową, pełniącą ważną rolę w dokumentowaniu pamiątek przeszłości Kujaw. Dla ich realizacji działacze Towarzystwa wyznaczyli muzeum zadania wynikające z potrzeby środowiska. Należy podkreślić, że muzeum powstało w okresie zaborów. Jego założyciele nie mogli więc liczyć na pomoc ze strony władz zaborczych, wręcz przeciwnie, często ich działania były tępięne i zwalczane. Mimo to muzeum stało się placówką integrującą społeczeństwo, zwłaszcza jego młode pokolenie, w duchu narodowym i niepodległościowym.

Do podstawowych zadań muzeum należało gromadzenie zbiorów archeologicznych, etnograficznych, historycznych i przyrodniczych, a także dzieł sztuki oraz wytworów rzemiosła ludowego i artystycznego . Dla pełniejszego zobrazowania historii regionu muzeum gromadziło archiwalia i książki, stając się tym samym skarbnicą wiedzy o kulturze, historii i sztuce Kujaw. Podejmowane prace zmierzały do zachowania odmienności kulturowej regionu jako czynnika dynamizującego.

¹⁰ Pierwsza księga inwentarzowa, Listopad 1909 r. , MZKiD. Dział Inwentaryzacji we Włocławku.

¹¹ B. Ziółkowski, op. cit., s. 20.

¹² S t. S z y m a ń s k i, op. cit., s. 86.

¹³ Recenzja pierwszej wystawy etnograficzno – artystycznej w czasopiśmie „Ziemia”, nr 23, 10 czerwca 1911 rok, napisana przez Aleksandra Janowskiego.

Mieszkańcy Włocławka i regionu Kujaw wykazywali duże zainteresowanie działalnością muzeum. Dzięki ich poparciu i pasji kolekcjonerskiej rosła liczba gromadzonych eksponatów. W 1912 roku muzeum posiadało 887 eksponatów. Obok cennych militariów z XIV i XV wieku, monet, zbiorów etnograficznych z terenu Kujaw, materiałów archiwalnych, przybyło też wiele muzealiów o wartości historycznej i artystycznej. W 1913 roku muzeum podjęło prace zmierzające do uporządkowania i selekcji muzealiów, w celu podkreślenia zbiorów charakterystycznych dla regionu Kujaw. Do uporządkowania inwentarza archeologicznego zaproszono Mariana Wawrzenieckiego z Warszawy – ucznia Jana Matejki, członka Towarzystw Naukowych i Artystycznych, który nie tylko skatalogował zbiory, ale też zapowiedział opublikowanie wybranych prac w XXI tomie, tj. „Pamiętniku Fizjograficznym”¹⁴.

Zbiory muzealne zaczęły odgrywać ważną rolę w procesie integracji społecznej regionu i stawały się dowodami istnienia kultury i jej rozwoju w regionie. Zgromadzone artefakty spełniały funkcje społeczne, wyrażające się, zależnie od ich charakteru, w dostarczaniu przeżyć estetycznych, służyły też nauce i celom oświatowym. Ważnym zadaniem, realizowanym przez muzeum, było udostępnianie zbiorów szerokim kręgom społecznym poprzez urządzenie ekspozycji muzealnych (początkowo w wynajętych lokalach). Muzeum pełniło wówczas funkcje społeczne, kulturalne i oświatowe. Podejmowane działania zmierzały do budzenia i realizacji zainteresowań kulturalnych, pogłębiania wiedzy, aktywizowania zbiorowości społecznych, szczególnie młodzieży oraz podnoszenia na tej drodze poziomu kulturalnego społeczeństwa.

Zadaniem muzeum było przede wszystkim prowadzenie działalności oświatowej poprzez różnorodne formy upowszechniania wiedzy o historii i kulturze regionu. Jej podstawową formą było zorganizowanie przez muzeum wystawy stałej, obrazującej zarówno pamiątki historyczne, jak i wytwory ludzkiej działalności, pochodzące nie tylko z Kujaw. Ekspozycje muzealne miały wpływ na kształtowanie osobowości, oddziałując w sposób niezwykły na wyobraźnię zwiedzających. Prezentowane na niej eksponaty nie miały dużej wartości artystycznej, ale cennymi stały się ze względu na swoje funkcje, rozwiązania techniczne oraz przez fakt ukazywania form codziennego życia, jakie były udziałem ludzi z różnych środowisk.

Inną postacią upowszechniania wiedzy o regionie były organizowane przez muzeum odczyty, prelekcje, pogadanki. Celem ich była popularyzacja wiedzy z zakresu historii, sztuki, problemów społecznych itp. Tematy odczytów i pogadarek były przygotowywane i wygłaszane przez znanych prelegentów z Warszawy, Torunia i in. Ta forma upowszechnieniowa skupiała szerokie grono słuchaczy i stwarzała dla nich okazję do pogłębienia i poszerzenia wiedzy. Organizowane w okresie zaborów odczyty i pogadanki miały duże znaczenie, gdyż umożliwiały uzyskanie bieżących informacji dotyczących ówczesnej sytuacji w kraju. Często miały charakter informacyjny i wyjaśniający. Odczyty i pogadanki stały się, obok wystawiennictwa, jedną z najbardziej

¹⁴ St. Szymanski, op. cit., s.86.

popularnych form działalności muzeum. W latach 1909 – 1918 zanotowano 113 odczytów i pogadanek. Wzięło w nich udział łącznie 9930 osób.

Po odzyskaniu niepodległości rola muzeum zmniejszyła się nieco, a możliwości jego rozwoju były w tym czasie ograniczone. Wynikało to z braku kadry muzealnej i trudnych warunków materialnych. Mimo to muzeum podejmowało wiele zadań społecznych i oświatowych, wynikających z potrzeb i zainteresowań mieszkańców Włocławka i okolic. W 1917 roku zorganizowało wystawę czasową pt. „Odbudowa wsi i miasteczek w Polsce – projekty architektoniczne”. Wystawa była przygotowana przez Zarząd Główny PTK w Warszawie, którą zwiedziło 150 osób w ciągu dwóch tygodni¹⁵. W tym czasie zostało udostępnione muzeum dla zwiedzających, a ponadto organizowano systematycznie odczyty i pogadanki, które cieszyły się dużym zainteresowaniem. Świadczy o tym liczba odbytych odczytów: 1917 rok – 14 (4965 osób); 1918 rok – 27 (4965 osób); 1919 rok – 11 ((brak danych dotyczących osób); 1920 rok – 7 (brak danych dotyczących osób); 1921 rok – 26 (brak danych dotyczących liczby osób); 1922 rok – 28 (2495 osób). W roku 1923 odbyło się 156 odczytów, w których wzięło udział 28 203 osoby. Muzeum zwiedziło w 1922 roku – 2350 osób, w 1923 roku – 6636 osób, w tym 103 grupy wycieczkowe (3101 uczestników)¹⁶.

Działacze Oddziału Kujawskiego PTK podejmowali wiele inicjatyw, mających na celu popularyzację muzeum, ale przede wszystkim dbało o bezpieczeństwo eksponatów. Wciąż napływające zbiory, dzięki zainteresowaniu i wsparciu mieszkańców Włocławka i Kujaw, uniemożliwiały odpowiednie eksponowanie, ich konserwowanie, a także nie pozwalały na rozwijanie w pełni działalności kulturalno – oświatowej. Brak odpowiednich pomieszczeń był przyczyną ograniczonego udostępniania społeczeństwu zgromadzonych zbiorów eksponatów¹⁷.

Stąd pilną sprawą dla Oddziału Kujawskiego PTK stało się podjęcie starań mających na celu budowę własnego gmachu, z przeznaczeniem głównie na muzeum. Pomysł budowy gmachu muzeum został przyjęty z dużym zainteresowaniem przez społeczeństwo. Inicjatywa działaczy Oddziału Kujawskiego została pozytywnie przyjęta również przez Radę Miejską we Włocławku, która w 1924 roku przydzieliła plac przy ul. Słowackiego 1 a. W 1925 roku powołany został Komitet Budowy Muzeum Ziemi Kujawskiej, którego celem było zebranie odpowiednich środków na wzniesienie gmachu¹⁸.

Idea budowy Muzeum Ziemi Kujawskiej propagowana była akcjami o charakterze kulturalnym. Przykładem była zorganizowana w dniu 19 września 1926 roku Akademia Krajoznawcza, której celem była aktywizacja zamierającego życia kulturalnego na prowincji. Program Akademii obejmował wykład Aleksandra Patkowskiego na temat regionalizmu¹⁹, recital poetycko-muzyczny oraz występ chóru Seminarium Duchow-

¹⁵ *Sprawozdanie z 15-lecia Oddziału Kujawskiego PTK we Włocławku, „Ziemia”*. 1923, nr 9, s. 173

¹⁶ *Ibidem*, s. 174.

¹⁷ E. P ł o s k i, *O gmachu dla Muzeum i Biblioteki we Włocławku, „Życie Włocławka i Okolicy”*, 1927, nr 2, s. 1.

¹⁸ H. W a r z y n i a k, *Gmach Oddziału Kujawskiego PTK/PTTK i jego losy, (w:))100 lat Oddziału Kujawskiego PTK/PTTK we Włocławku 1908 – 2008, Włocławek 2008, s 126 -129.*

¹⁹ Uważany za twórcę regionalizmu polskiego, nazywany „ojcem regionalizmu polskiego”.

nego we Włocławku. Do stałych form działalności muzeum należało organizowanie odczytów i pogadanek.

W celu przyspieszenia prac nad budową gmachu, na początku 1930 roku zaciągnięty został kredyt w Polskim Banku Komunalnym i w ciągu roku wzniesiono Muzeum²⁰. W dniu 7 grudnia 1930 roku nastąpiło uroczyste otwarcie placówki, w którym uczestniczyli: prof. Władysław Skoczylas - dyrektor Departamentu Kultury i Sztuki w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego; Stanisław Twardo - wojewoda i przewodniczący Wojewódzkiego Komitetu Regionalnego; Stefan Pachnowski - Prezydent Włocławka; dr Piasecki - przewodniczący Rady Miejskiej²¹. Prof. Władysław Skoczylas w swym wystąpieniu powiedział: „... święto dzisiejsze jest świętem kulturalnym nie tylko Włocławka i Ziemi Kujawskiej, ale i całej Polski. Dzieło to, którego dokonała ofiarna praca tutejszych obywateli, stanie się przykładem dla innych ośrodków kultury regionalnej”. Nie były to słowa wynikające z czystej kurtuazji, bowiem realizacja siedziby Muzeum Kujawskiego już współcześnie postrzegana była jako jedno z najbardziej śmiałych i twórczych przedsięwzięć w zakresie muzealnictwa regionalnego dwudziestolecia międzywojennego, i porównywana była z budową Muzeum Tatrzańskiego.

W dniu otwarcia muzeum, oprócz ekspozycji stałych, przygotowano wystawę miejscowych artystów zrzeszonych w Kujawskim Stowarzyszeniu Plastyków. Swoje prace wystawili: Aleksander Laszenko, Leon Płoszay, Tadeusz Kurpiński, Mieczysław Pawełto i Mieczysław Woźnicki - absolwenci Państwowej Szkoły Sztuk Zdobniczych²².

Oddanie nowego gmachu Muzeum Ziemi Kujawskiej było ważnym wydarzeniem dla mieszkańców Włocławka i regionu, przynoszącym możliwości realizacji licznych potrzeb kulturalnych i społecznych. Samo muzeum w krótkim czasie stało się wiarygodną instytucją obdarzoną zaufaniem posiadaczy zbiorów o wymiarze artystycznym i historycznym. Chętnie przekazywano do instytucji cenne dary i depozyty, widząc w muzeum miejsce bezpiecznego i trwałego ich przechowywania²³.

Poprawa warunków lokalowych pozwoliła Muzeum Ziemi Kujawskiej na pełną, w zakresie jego możliwości, realizację zadań statutowych. Znalaziono właściwe miejsce dla eksponowania i magazynowania zbiorów. Muzeum rozpoczęło też działalność naukową i popularyzatorską. Kontynuowano organizowanie licznych odczytów, spotkania autorskie, koncerty itp. Odnotować należy między innymi prace badawcze poświęcone dziejom Włocławka, podjęte przez kustosa Piotra Czarneckiego. Wprowadzono wówczas nową formę działalności, jaką były wystawy czasowe sprowadzane z innych muzeów. Praca kustosy muzeum umacniała wiarygodność instytucji. Napływały liczne i cenne przekazy i dary, między innymi: pamiątki związane z powstaniem

²⁰ Projekt gmachu muzeum przygotowany został przez architekta Stefana Narębskiego, zaś wykonawcą była włocławska firma budowlana „Fürstenwald-Popławski”.

²¹ S. t. S z y m a ń s k i, op. cit., s. 87.

²² S. N a r ę b s k i, *Wystawa Kujawskiego Stowarzyszenia Artystów Plastyków*, „Życie Włocławka i Okolicy”, 1931, nr 1, s. 15.

²³ H. G n a t o w s k a, op. cit., s. 116, 117, 128.

styczniowym na Kujawach, 100 rysunków Stanisława Noakowskiego zakupionych z Funduszu Kultury Polskiej. W 1937 roku zbiory Muzeum liczyły 5078 eksponatów.

Nowy gmach muzeum spełniał na owe czasy nie tylko wymagane warunki dla eksponowania zgromadzonych zbiorów, ale przede wszystkim stwarzał możliwości odpowiedniego ich udostępniania zwiedzającym. Oprócz pomieszczeń ekspozycyjnych w budynku mieściła się okazała sala odczytowa (reprezentacyjna) ze sceną – co umożliwiało realizację zarówno stałych, jak i nowych form upowszechnieniowych.

Odpowiednie warunki lokalowe pozwoliły na urządzenie wystaw okresowych o różnym charakterze. Były to wystawy fotograficzne, monograficzne (np. wystawa prac Stanisława Noakowskiego), wystawa historyczna 600-lecia bitwy pod Płowcami; przekrojowe – obrazy twórców polskich i obcych w zbiorach kolekcjonerów wrocławskich, czy wystawa artystyczna ręcznych robót kobiecych. Przygotowywane były przy współpracy z instytucjami, placówkami i stowarzyszeniami z Włocławka, a także z Torunia, Bydgoszczy i Warszawy. Celem ich było, z jednej strony prezentacja różnorodnych zbiorów, z drugiej – budzenie zainteresowań widzów poprzez wytworzenie specyficznej atmosfery oraz wydobywanie tajemniczości ukrytej w prezentowanych eksponatach.

Muzeum stało się placówką należącą do społeczności, placówką, której program kształtowały lokalne potrzeby i zainteresowania różnych środowisk. Przykładem tego było m. in. organizowanie koncertów i wieczorów literackich.

Różnorodne formy pracy świadczyły o podejmowaniu przez muzeum aktywnej postawy w stosunku do odbiorcy, pozwalały na czynne uczestnictwo w życiu kulturalnym, w kształtowaniu światopoglądu młodzieży, umożliwiały też zrozumienie procesów historycznych i tradycji narodowych, umacniając patriotyzm i przywiązanie do regionu.

Warunki rozwoju Muzeum i realizacji jego zadań statutowych w latach 1918 – 1939, charakteryzujące się okresami zarówno intensywnej pracy jak i stagnacji, determinowane były przez sytuację społeczno-gospodarczą kraju, regionu i miasta. Istotną barierą w pracy podstawowej Muzeum Ziemi Kujawskiej był brak stałego mecenatu i finansowego wsparcia ze strony władz miasta i administracji państwowej. Do prowadzenia działalności naukowej zabrakło również pracowników o specjalności archeolog, etnograf czy historyk. W związku z tym, realizując zadania merytoryczne, często korzystano z pomocy pracowników innych instytucji muzealnych i naukowych spoza Włocławka. Brak wykwalifikowanej kadry muzealnej spowodował, że eksponaty nie miały dokumentacji naukowej (kart katalogów), jedynie prowadzona była księga inwentarzowa. Do bezspornych sukcesów Muzeum Kujawskiego i jego założycieli oraz opiekunów należały: zgromadzenie artefaktów (głównie o wymiarze regionalnym), wybudowanie gmachu – siedziby Muzeum.

Druga wojna światowa zniweczyła dorobek wrocławskich muzealników w zakresie gromadzenia zbiorów. Wieloletnie doświadczenie społeczne placówki i jej kadry miały wpływ na szybkie reaktywowanie Muzeum Kujawskiego. Tuż po wyzwoleniu w 1945 roku muzeum wznowiło działalność od podstaw, pokonując trudności spowodowane

okupacją i zniszczeniami wojennymi. Dyrektor Muzeum Henryka Królikowska i zarząd Oddziału Kujawskiego PTK podjęli niezwłocznie starania o odzyskanie zasobów muzealnych i działania związane z rewindykacją utraconych zabytków oraz porządkowania odzyskiwanych zbiorów.

Powrót do własnej siedziby nastąpił jednak dopiero w 1947 roku, bowiem do tego czasu zajmowana była przez Powiatową Radę Związków Zawodowych²⁴. Wkrótce we własnej siedzibie otwarto pierwszą wystawę – obrazów Jana Matejki w ramach cyklu „Dzieło cywilizacji w Polsce”. W 1949 roku zorganizowana została wystawa sztuki ludowej Kujaw, obrazująca jej żywe tradycje.

Ranga placówki i pozytywna ocena jej działalności dokonana przez Wydział Kultury i Sztuki Urzędu Wojewódzkiego w Bydgoszczy miały wpływ na upaństwowienie Muzeum Ziemi Kujawskiej, które nastąpiło 18 grudnia 1949 roku. Od tego czasu Muzeum stało się jedną z liczących się placówek w muzealnictwie polskim.

W 1950 roku zbiory muzealne, liczące wówczas 1598 eksponatów, 147 rękopisów i starych druków, zostały upaństwowione. W zakresie organizacyjnym i merytorycznym Muzeum Kujawskie podporządkowane zostało Muzeum Okręgowemu w Toruniu.

Muzeum Ziemi Kujawskiej Oddziału Kujawskiego PTK stało się ośrodkiem inspirującym kulturotwórcze procesy w mieście i regionie, na którym to, szczególnie w latach 1909 – 1939, spoczywał główny ciężar prowadzenia pracy oświatowej i popularyzatorskiej. Ekspozycje muzealne obrazowały zmiany kulturowe i cywilizacyjne miasta i regionu, wysiłek zbrojny i wkład Kujaw w walkę o wyzwolenie narodowe i społeczne, a tym samym umacniały więzi emocjonalne z „małą ojczyzną”, a przez to i z Polską. Stanowiły ponadto wszechstronne źródło wiedzy o regionie. Prezentowane zbiory już wówczas pełniły funkcje wychowawcze i kształcące, a zwłaszcza poznawcze – wprowadzały w świat kultury, nauki i sztuki.

Działalność naukowa i oświatowa muzeum odnotowywana była w prasie lokalnej, a także w periodykach ogólnopolskich, popularnonaukowych. Były to zazwyczaj opisy zbiorów, charakterystyka ekspozycji oraz ciekawe wydarzenia w działalności muzeum. Ta forma pracy również zbliżała muzeum do społeczeństwa, budziła zainteresowania jego działalnością i zapewne miała także wpływ na liczną frekwencję.

Dzieje Muzeum Ziemi Kujawskiej PTK we Włocławku w latach 1909 – 1949 świadczą o pełnej recepcji idei regionalizmu wśród włocławskich działaczy Towarzystwa. W realizowanym przez nich programie Muzeum zaistniało z wszystkimi funkcjami konstytuującymi wówczas instytucje muzealne. Wiele faktów przemawia za tym, że inicjatywy podejmowane przez Oddział Kujawski PTK należy zaliczyć do najbardziej ważkich i cenionych w polskim muzealnictwie regionalnym.

Ewa JABŁOŃSKA

²⁴H. W a r z y n i a k, op. cit., s.129.

Bibliografia

1. Bielowski J., *Muzeum Kujawskie PTK we Włocławku*, „Życie Włocławka i Okolicy”, 1929, nr 2.
2. Hankowska R., *Muzeum Kujawskie. Katalog – Informator*, Włocławek 1973.
3. Janowski A., *Wystawa Kujawska PTK we Włocławku*, „Ziemia”, 1911, nr 23.
4. *Kronika 50-lecia działalności Oddziału Kujawskiego PTK – PTTK we Włocławku 1908 – 1958*, opr. H. Gnatowska, bez nr inw., miejsca i daty wydania.
5. *Kronika*, „Życie Włocławka i Okolicy”, 1926, nr 2.
6. Midura F., *Początki Muzeum we Włocławku w świetle rozwoju muzealnictwa regionalnego PTK*, „Rocznik Muzealny”, T 1, Włocławek 1985.
7. Narębski S., *Wystawa Kujawskiego Stowarzyszenia Artystów Plastyków*, „Życie Włocławka i Okolicy”, 1931, nr 1.
8. Narębski S., *Z działalności Oddziału Kujawskiego PTK we Włocławku*, „Życie Włocławka i Okolicy”, 1927, nr 4.
9. *Otwarcie gmachu Muzeum i Biblioteki*, „Życie Włocławka i Okolicy”, 1931, nr 1.
10. Piasecki W., *15 - lecie Kujawskiego Oddziału PTK*, „Ziemia”, 1927, nr 9.
11. Płoski E., *O gmachu dla Muzeum i Biblioteki we Włocławku*, „Życie Włocławka i Okolicy”, 1927, nr 2.
12. Rajca Sz., *Przewodnik po Muzeum Kujawskim Oddziału Kujawskiego PTK*, Włocławek 1930.
13. Rompski J., *Muzea regionalne woj. Bydgoskiego*, „Rocznik Muzeum w Toruniu”, t. I, 1962.
14. Sikorski M., *Muzeum Ziemi Kujawskiej*, „Życie Włocławka i Okolicy”, 1930, nr 6.
15. *Sprawy Towarzystwa. Z Oddziału Kujawskiego PTK we Włocławku*, „Ziemia”, 1928, nr 22.
16. Wajer J., *Życie kulturalne Włocławka w latach 1918 – 1939*, Bydgoszcz, 1997.
17. *Wystawa prac Noakowskiego*, „Życie Włocławka i Okolicy”, 1931, nr 4 – 6.
18. *Wystawa Sztuki Ludowej na Kujawach*, Włocławek 1949.

Byli z nami ...

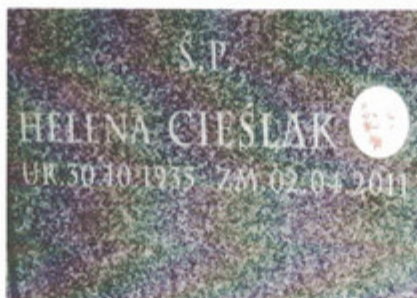
Przemijający czas nieubłaganie zabiera spośród nas tych, z którymi przez lata oprowadzaliśmy turystów przybywających do naszego miasta. Z nimi opowiadaliśmy o pięknej przeszłości miasta, o zabytkach, o urokach Kujaw i ziemi dobrzyńskiej. Pamiętamy ich jako nauczycieli, ludzi o ogromnej wiedzy, z pasją mówiących o naszej małej Ojczyźnie. Pamiętamy ich poczucie humoru, troskę o polski język, a nawet ich głos...

Byli z nami ?

Nie, oni są z nami.

Buczkowska Celina – ur. 10.01.1930 r. - zm. 4.02.1977 r. Kurs przewodnicki ukończyła w 1971 r., a w 1983 r. szkolenie instruktorów przewodnictwa. Prezes Koła Przewodników w 1975 r. Członek Zarządu Koła Przewodników w 1971 r. (Cmentarz Komunalny, ul. Chopina we Włocławku, nr kwatery 56-9-151).

Cieślak Helena – ur. 30.10.1935 r. - zm. 2.04.2011 r. Przewodnik turystyczny od 1975 r. Instruktor Przewodnictwa od 1993 r. Organizator Turystyki, Przewodnik Turystyki Pieszej, Instruktor Krajoznawstwa Polski, Znakarz Szlaków Nizinnych, wiceprezes Zarządu Oddziału Kujawskiego PTTK w latach 1981-2011. Członek Wojewódzkiego Kolegium Instruktorów Krajoznawstwa Regionu. Członek Wojewódzkiej Komisji Egzaminacyjnej dla Przewodników Terenowych. Członek, a następnie Sekretarz Rady Programowej ds. Młodzieży ZG PTTK.

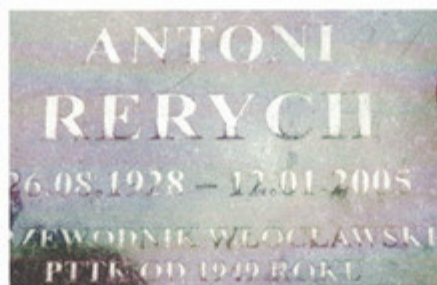
Pomysłodawczyni Ogólnopolskiego Młodzieżowego Konkursu Krajoznawczego „Poznajemy Ojcowiznę”. Była społecznikiem z prawdziwego zdarzenia. Pani Helence nikt nie umiał odmówić.

(Cmentarz Komunalny, ul. Chopina we Włocławku, nr kwatery 78-3-74).

Kujawa Tadeusz – ur. 18.01.1917 r. - zm. 26.12.1996 r. Ukończył kurs przewodników i pilotów w 1967 r. Członek Zarządu Koła Przewodników w latach 1967 – 1982. Pracował w Wojewódzkim Przedsiębiorstwie Przemysłu Zbożowo-Młynarskiego PZZ we Włocławku. Ukończył Szkołę Podchorążych w Grudziądzu. Był ułanem i miał ułańską fantazję.

(Cmentarz Komunalny w Pińczacie, nr kwatery 4-2-12).

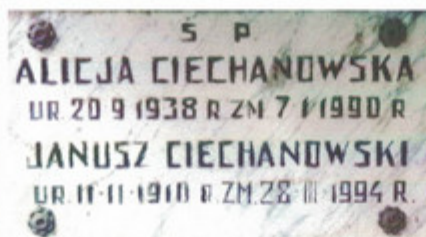

Rerych Antoni – ur. 26.08.1928r. - zm. 12.01.2005 r. W latach 1947-1948 ukończył kurs przewodników po Włocławku, a w latach 1948-1949 kurs po Włocławku i okolicach. Od 1971 r. pilot wycieczek krajowych. Przewodnik Turystyki Kolarskiej, Instruktor Krajoznawstwa Polski. Członek Zarządu Oddziału w latach 1961-1965, przewodniczący Wojewódzkiej Komisji Przewodniczej w latach 1975-1981. Członek Komisji Krajoznawczej. Wielki miłośnik Włocławka, „chodząca encyklopedia” - jego wiedza na temat ukochanego miasta była imponująca.

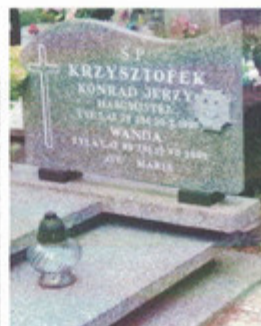
(Cmentarz Komunalny, ul. Chopina we Włocławku, nr kwatery 77-8-232).

Trzasański Leszek – ur. 1.03.1936 r. - zm.07.05.2004 r. Uprawnienia przewodnickie uzyskał w 1970 r. Pracował w PBRol. we Włocławku, potem w Urzędzie Miasta Włocławek. Był kolekcjonerem trofeów turystycznych, miał imponujące zbiory. Wśród przewodników uchodził za znawcę roślin. Pochowany na Cmentarzu w Rózinowie.

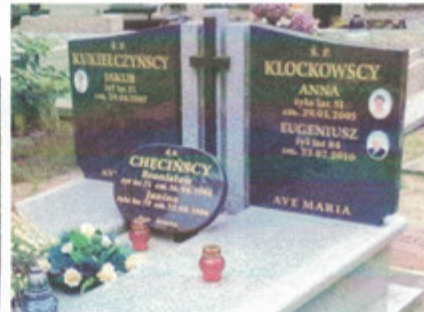
Ciechanowska Alicja – ur. 20.09.1938 r. - zm. 7.01.1990 r. Wśród włocławskich przewodników była „kolorowym ptakiem” (Cmentarz Komunalny, ul. Chopina we Włocławku, nr kwatery 24-1-9).

Krzysztofek Konrad – ur. 19.02.1923 r. - zm. 20.10.1996 r. Przewodnik od 1967 r. Pilot wycieczek krajowych od 1969 r. Kierownik wycieczek zagranicznych od 1975 r. Wiceprezes Zarządu Koła Przewodników w latach 1968-1969. Prezes Koła Przewodników w latach 1969- 1979. Pracował w SPRA „Korchem”. Przed wojną działał w harcerstwie, z chwilą wybuchu II wojny światowej był w składzie komendy Harcerskiego Pogotowia Wojennego. (Cmentarz Komunalny, ul. Chopina we Włocławku, nr kwatery 34-4-55).

Kaźmierczak Andrzej – ur. 15.04.1941 r. – zm. 22.10.2010 r. Przewodnik i pilot wycieczek zagranicznych. Prowadził Biuro Turystyczne PTTK. Organizator niezapomnianych wycieczek krajoznawczych dla członków PTTK. (Cmentarz Komunalny, ul. Chopina we Włocławku, nr kwatery 44-8-111).

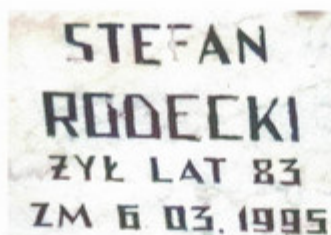
Klockowska Anna – ur. 15.09.1953 r. - zm. 23.01.2005 r. Przewodnik turystyczny. **Klockowski Eugeniusz** – ur. 5.01.1926 r. - zm. 23.07.2010 r. Przewodnik turystyczny od 1975 r. Pracował w Uzdrowisku Wieniec - Zdrój. Jego pasją oprócz przewodnictwa było aktorstwo, przez wiele lat był aktorem Teatru Ludzi Upartych we Włocławku. (Cmentarz Komunalny, ul. Chopina we Włocławku, nr kwatery 84B-2-39).

Sobańska Agnieszka – ur. 1961 r. -zm.07.04.2013 r. Ukończyła eksternistyczny kurs przewodnicki w 1997 r. Założycielka i dyrektor Włocławskiej Informacji Turystycznej. Zapoczątkowała rajdy rowerowe dla mieszkańców Włocławka z udziałem Prezydenta Miasta. Niewyczerpana kopalnia pomysłów. Niezwykle serdeczna, życzliwa, zawsze pomocna i uśmiechnięta. (Cmentarz w Czerniewicach).

Zyska Józef – ur. 3.03.1931 r.- zm. 18.08.2009 r. Przewodnik turystyczny od 1975 r. Prezes Koła Przewodników przy Oddziale Kujawskim PTTK w latach 1981 -1982. Członek Oddziałowej Komisji Rewizyjnej w latach 1985-1986. Przewodnik Turystyki Pieszej i Górskiej. Instruktor Krajoznawstwa Polski. Przewodniczący Terenowego Referatu Weryfikacyjnego Górskiej Odznaki Turystycznej. Pracował w DRUMECIE we Włocławku. Był wielkim miłośnikiem gór.
(Cmentarz Komunalny w Pińczacie, nr kwatery 12-12-13).

Rodecki Stefan – ur. 2.08.1912 r. – zm. 6.03.1995 r. W 1933 r. ukończył kurs dla przewodników po Włocławku, a w 1976 r. kurs przewodników terenowych nizinnych. Był jednym z najaktywniejszych przedwojennych kajakarzy. W latach 1928-33 był przewodniczącym Szkolnego Koła Krajoznawczego w Szkole Powszechnej Nr 3 i Szkole Handlowej. W latach 1967-1983 r. sekretarz Koła Przewodników przy Oddziale Kujawskim PTTK we Włocławku. Członek komisji krajoznawczej Oddziału. Pracował w Zakładach Wytwórczych „Społem”.
(Cmentarz Komunalny, ul. Chopina we Włocławku, nr kwatery 43A-1-2).

Pakulski Krzysztof – ur. 11.04.1964 r.- zm. 8.12.1988 r. Ukończył eksternistyczny kurs przewodnicki w 1997 r. Zginął tragicznie wraz z synem w wypadku samochodowym.
(Cmentarz Komunalny, ul. Chopina we Włocławku, nr kwatery 63-17-282).

Ziółkowski Bogdan – ur. 27.11.1952 r. - zm. 02.08.2009 r. Uprawnienia przewodnickie uzyskał w roku 1997 r. Politolog, historyk, regionalista, nauczyciel, nauczyciel akademicki Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu i Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej we Włocławku. Redaktor, autor i współautor publikacji dotyczących regionu.
(Cmentarz Komunalny w Pińczacie, nr kwatery 15-4-5).

Piątek Bolesław – ur. 20.05.1907 r – zm. 23.10.1998 r. Przewodnik i pilot od 1971 r. Członek Zarządu od 1971 r.
(Cmentarz Komunalny, ul. Chopina we Włocławku, nr kwatery 42-10-152).

Kaszewski Jacek – ur. 15.09.1945 r. - zm. 25.11.2013 r. Uprawnienia przewodnickie zdobył w 1968 r. Kurs pilotów wycieczek zagranicznych w latach 1985-86. Przewodnik Turystyki Górskiej i Turystyki Pieszej. Nauczyciel. Pracował w Szkole Podstawowej Nr 11 i Nr 2 we Włocławku.
(Cmentarz Komunalny, ul. Chopina we Włocławku, nr kwatery 84B-04-80).

Sławiński Janusz – ur. 10.05.1948 r. -1.07.2008 r. Ukończył studia na Wydziale Humanistycznym UMK w Toruniu. Pracował w Woj. Archiwum Państwowym w Bydgoszczy, potem jako archiwista w bydgoskiej Woj. Radzie Związków Zawodowych. W roku 1975 przeniósł się do Włocławka. Pracował m.in. w Wydziale Kultury Urzędu Miejskiego, Oddziale Wojewódzkim PZU, WSS "Społem", w dawnej Celulozie.

(Cmentarz Komunalny, ul. Chopina we Włocławku, nr kwatery 5-7-61).

Spychalski Tadeusz – ur. 17.04.1924 r.- zm. 27.03.1998 r.

(Cmentarz Komunalny, ul. Chopina we Włocławku, nr kwatery 35-1-4).

Stachurski Bogdan – ur. 17.12.1941 r. - zm. 27.05.2007 r. Przewodnik od 1971 r. Pilot wycieczek krajowych. Członek Zarządu Koła Przewodników. Pracował w Spółdzielni Pracy „1 Maja” we Włocławku.

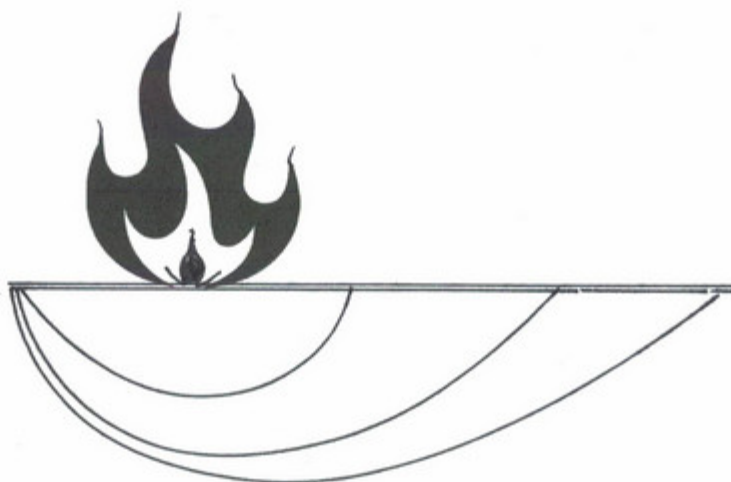
(Cmentarz Komunalny, ul. Chopina we Włocławku, nr kwatery 40-7-116).

Pomianowski Witold – ur. 6.10.1908 r.- zm. 26.03.1993 r. Przewodnik od 1961 r. Od 1954 r. był Kierownikiem Sekcji Turystyki Wodnej (potem Włocławskiego Klubu Wodniaków) przy Oddziale Kujawskim PTTK. Posiadał przedwojenne uprawnienia sternika jachtowego na wody śródlądowe. Wiceprezes Zarządu Oddziału Kujawskiego PTTK we Włocławku od 1959 r. Współorganizator pierwszych Złotów Turystów na Kujawach. Pracował w Państwowym Banku Rolnym. (Cmentarz Komunalny, ul. Chopina we Włocławku, nr kwatery 35-10-300).

Opracowanie tekstu: Magdalena Pinter

Fotografie: Krzysztof Cieczkiewicz

Archiwum Oddziału Kujawskiego PTTK

Od Redakcji.

W artykule Barbary Nowakowskiej „Szpetal Dolny – Moja mała Ojczyzna” /Biuletyn Przewodnicki 113/2017/, w przypisie na str.6/7 jest błędnie podany rok - 1918 r., winno być -1920 r.

Autorka artykułu Barbara Nowakowska składa podziękowania: Henrykowi Wawrzyniakowi za wnikliwą korektę artykułu i uzupełnienie treści o wątek dotyczący urodzonego w Szpetalu Antona Denikina, późniejszego rosyjskiego generała, wybitnego dowódcy Armii carskiej w okresie wojny domowej w Rosji w latach 1918 -20; Krystynie Czajkowskiej za notowanie wspomnień; Kazimierzowi Andrzejewskiemu za informacje dot. przyłączenia Szpetala Dolnego do Włocławka.

Opracowanie redakcyjne i graficzne Andrzej Szczepański
 Współpraca: Henryk Wawrzyniak, Magdalena Pinter
 Wydawca: Oddział Kujawski PTTK Włocławek
 Adres: Włocławek, ul. Słowackiego 1a
 Wydawnictwo sponsoruje p. Janusz Derlak z Włocławka